

Article Arrival Date**16.08.2020****Article Type****Research Article****Article Published Date****15.09.2020****Doi Number:** <http://dx.doi.org/10.38063/ejons.334>

GÖĞÜS CERRAHİSİ ALANINDA GÖREV YAPAN DOKTORLARIN COVID-19 PANDEMİSİ ÖNCESİ VE PANDEMİ SÜRECİNDE ALGILANAN STRES DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ ¹

AN INVESTIGATION OF PERCEIVED STRESS LEVEL OF
PHYSICIANS IN THE FIELD OF THORACIC SURGERY
BEFORE AND DURING THE COVID-19 PANDEMIA IN TERMS OF SOME VARIABLES

Melike ÖZER KESKİN

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı,
mozerkeskin@gazi.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8749-0994>.

Özgür Ömer YILDIZ

Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Cerrahisi Anabilim Dalı,
ooyildiz@ybu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7314-3131>.

Kubilay İNAN

Dr., Ankara Şehir Hastanesi, Göğüs Cerrahisi Kliniği
kubilay_nan@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-4760>.

Esmâ AKSAKAL

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Eğitimi Bilim Dalı
esmaaksakal06@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4841-9532>.

¹ Bu çalışma Ankara'da düzenlenen Uluslararası COVID 19 Çalışmaları Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuştur
(21-23 Haziran 2020).

770

ÖZET

Stres günümüzde yaşanan temel sorunların başında gelmektedir. İnsanların belirli baskı ve sınırlama durumlarında, bu durumlara yönelik göstermiş oldukları davranışlar stres olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmada göğüs cerrahisi alanında çalışan asistan hekim, uzman hekim ve öğretim üyesi doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi sürecinde algıladıkları stres düzeyleri belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada göğüs cerrahisi alanında çalışan doktorların algılanan stres düzeyleri; cinsiyet, medeni durum, görev yaptığı pozisyon, deneyim, çalıştığı kurumdan memnuniyet ve aylık gelir düzeyi gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma olasılıksız rastlantısal

örnekleme yöntemiyle seçilen doktorlar ile yürütülmüştür. Araştırmaya farklı hastanelerden 23 kadın (%34,8), 43 erkek (%65,2) olmak üzere toplam 66 asistan hekim, uzman hekim ve öğretim üyesi katılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmada anket yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada Cohen, Kamarc ve Mermelstein (1983) tarafından geliştirilen, Türkçe'ye uyarlanması Eskin ve ark. (2013) tarafından yapılan ve insanların yaşamlarında karşılaştıkları bazı olumsuz durumlarda ne kadar stresli oldukları ile ilgili algılarını ölçmek amacıyla tasarlanan Algılanan Stres Ölçeği kullanılmıştır. Doktorlara demografik bilgileri ve Algılanan Stres Ölçeği online formatta hazırlanarak ulaştırılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ise telefon aracılığıyla veya yüz yüze yapılmıştır. Göğüs cerrahisinde görev alan doktorların COVID-19 pandemisi öncesi çalışma ortamlarından memnuniyet durumları %89,2 iken memnuniyet oranı pandemi sürecinde %69 olarak tespit edilmiştir. Her iki döneme ait memnuniyet oranlarındaki bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yapılan analizler doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi sürecinde algılanan stres toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Algılanan stres düzeylerinin COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi sürecinde çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde pandemi sürecinde çalıştığı kurumdan memnun olan ve olmayan doktorların algılanan stres düzeylerinin istatistiksel açıdan önemli bir düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Yapılan lojistik regresyon analizi sonuçları çalışma yeri memnuniyeti ile ölçekte yer alan hayatta önemli şeyleri kontrol edememe (2.soru), sinirli ve stresli hissetme sıklığı (3. soru), herşeyin yolunda gittiğini hissetme (7. soru) ve yapılması gerekenlerle başa çıkma durumları (8. soru) ile ilgili sorulara verilen cevapların istatistiksel olarak pandemi öncesi ve pandemi döneminde farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Stres, Göğüs Cerrahisi, Doktor, Algılanan Stres Ölçeği, COVID-19

ABSTRACT

Stress is one of the main problems experienced today. The behaviors that people show in these situations of pressure and limitation are defined as stress. In this study, the perceived stress levels of the assistant physician, specialist physician and faculty physicians working in the field of thoracic surgery before and during the pandemic period of COVID-19 were determined. In addition, the perceived stress levels of doctors working in the field of thoracic surgery were examined in terms of variables such as gender, marital status, job position, experience, satisfaction with the institution and monthly income level. The research was carried out with the doctors selected by the probability random sampling method. A total of 66 assistant physicians, specialist physicians and academic staff, 23 women (34.8%), 43 men (65.2%) from different hospitals participated in the study. Questionnaire method and semi-structured interview technique were used in the research as data collection tools. In the research, The Perceived Stress Scale, which is developed by Cohen, Kamarc and Mermelstein (1983) and adapted to Turkish by Eskin et al (2013), designed to measure the perception of how stressful they are in some negative situations that people face in their lives was used. Demographic information and Perceived Stress Scale were prepared and delivered to physicians in an online format. Semi-structured interviews were made by phone or face-to-face. While the satisfaction rate of the physicians involved in thoracic surgery from the working environments before the COVID-19 pandemic and the pandemic process were 89.2% and 69%, respectively. This difference in satisfaction rates for both periods was statistically significant. The analysis revealed that there was no statistically significant difference between the total scores of the perceived stress before the COVID-19 pandemic and during the pandemic period. When the perceived stress levels differed according to various variables before and during the COVID-19 pandemic process, it was seen that the perceived stress levels of the physicians who were satisfied and not satisfied with the institution they worked in the pandemic process differed significantly. The results of the logistic regression analysis carried out were the satisfaction of the workplace, the inability to control the important things in the life of the scale (question 2), the frequency of feeling nervous and stressed (question 3), the feeling that

everything went well (question 7) and the situations to deal with the things to be done (8th question) showed that the answers given to the questions differ statistically according to the periods.

Keywords: Perceived Stress, Thoracic Surgery, Doctor, Perceived Stress Scale, COVID-19.

GİRİŞ

Stres; kelime olarak latince "estricia"dan köken almaktadır. Toplumların içinde yaşadığı sosyokültürel ve ekonomik koşullara göre tanımı tarih boyunca değişime uğramıştır. Felaket, bela, musibet, dert, keder, elem gibi anlamlardan; kişiye, organlara ve ruhsal yapıya yönelik güç, baskı, zor gibi anlamlara değişim göstermiştir (Güçlü,2001). Sözlükte stresin anlamına baktığımızda ise, “heyecan, korku, yalnızlık, hastalık gibi etkenlerin sebep olduğu, bireylerin varlığını tamamen tehdit eden etkenler ve bu etkenlere karşı bireylerin gösterdiği tepki” olarak belirtilmektedir (Genç ve Demirdöğen, 2000). Stres en genel haliyle kişinin bir koşula adapte olabilmesi ya da olaya tepki göstermesi gereken bazı anlarda vücudun doğal olarak meydana getirdiği durumdur. Uyum problemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Budak, 2001; Öztürk ve Uluşahin, 2011).

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde stres; bireyin fiziksel ve sosyal çevredeki uyumsuz koşullar nedeniyle, bedensel ve psikolojik sınırlarının ötesinde harcadığı gayret olarak tarif edilmektedir (Cüceloğlu,1994). Bir kişinin yaşadığı stresin seviyesini, kendisi için kontrol edilemeyen durumlar karşısında içinde bulunduğu durumu değerlendirebilmesi algılanan stres kavramı olarak ortaya çıkmaktadır (Cohen, Kamarck ve Mermelstein, 1983).

Pandemi; bir salgının belirli bir bölgenin de dışına taşarak, büyük bir nüfusu ve hatta bütün bir insanlığı etkilemeye başlaması olarak ifade edilmektedir (Aslan, 2020; Merriam-Webster, 2020). Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) tanımlamasına göre, bir hastalığın pandemi olarak tanımlanabilmesi için üç kritere bakılmaktadır. Bunlar,

- Yeni bir virüs veya mutasyona uğramış bir etken olması,
- İnsanlara kolayca geçebilmesi,
- İnsandan insana kolay ve sürekli bir şekilde bulaşmasıdır.

772

Bu kriterler gerçekleştiği zaman Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmektedir. COVID-19 pandemi ilanının gerekçesi, ortaya çıkan yeni virüsün insandan insana kolay bir şekilde hızlıca yayılıyor olmasıdır. COVID-19 (korona virüs hastalığı) Çin'in Wuhan Şehrinden başlayarak tüm dünyaya yayılmıştır.

Dünya genelinde, COVID-19 pandemisinde vaka sayısı 21 Ağustos 2020 itibariyle **23.027.888**, iyileşenlerin sayısı **15.634.569**, can kaybı ise **800.034**'dür. Türkiye ilk COVID-19 vakası, 11 Mart 2020 tarihinde tespit edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). 23 Ağustos 2020 tarihi itibariyle Türkiye'de COVID-19 pandemisine ait vaka sayısı **258.249**, iyileşenlerin sayısı **237.165**, can kaybı ise **6.121**'dir.

Coronavirus, insan solunum sistemini hedefleyen başlıca patojenlerden biridir. Koronavirüsler (CoV) insanlarda genellikle soğuk algınlığı seviyesinde belirtiler gösteren bir RNA virüs ailesi olarak bilinse de aynı aileye mensup olan SARS-CoV ve MERSCoV virüsleri ile bu virüs ailesinin daha ciddi hastalıklara neden olabildiğini ortaya koymuştur. Yüzeyinde bulunan çubuksu uzantıların taça benzetilmesi üzerine, Latince taç anlamına gelen “corona” kelimesiyle koronavirüs ismi telaffuz edilmeye başlanmıştır (WHO, 2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). RNA virüsleri; öncelikle vahşi hayvanlarda ortaya çıkan ve buradan insanlara sıçrayan, mutasyon becerileri yüksek virüsler olmaları nedeniyle, salgına yol açma oranı yüksek patojenler olarak tanımlanmaktadır (Carrasco-Hernandez vd., 2017).

Daha önceleri şiddetli akut solunum sendromu (SARS) -CoV ve Orta Doğu solunum sendromu (MERS) -CoV olarak karşımıza çıkmıştır. WHO (dünya sağlık örgütü) 2019 yılında başlayan salgının

etkenini 11 Şubat 2020’de yeni korona virüs olduğunu bildirmiş ve COVID-19 olarak adlandırmıştır (Rothan ve Byraredy,2020).

COVID-19 solunum sistemini tutması nedeniyle göğüs cerrahlarının konusu olan birçok kliniğe sebebiyet vermektedir. Pnömotoraks, plevral efüzyonlar ve yaygın atelektazilere yol açan sekresyon tıkaçları gibi birçok cerrahi işlem gerektiren durum ortaya çıkmaktadır. Göğüs cerrahi uzmanları hastalığın medikal tedavisinde primer rol almasalar da cerrahi işlem gerektiren durumlarda asıl sorumlu hekimlerdir.

Yoğun bakım şartlarında takip edilen hastaların birçoğunda parapnömonik efüzyon, kaviter lezyonlara bağlı gelişen pnömotoraks ve mekanik ventilasyonun birçok komplikasyonu görülmüştür. Bu hastalara göğüs cerrahları yerinde ve kimi zaman acil şartlarda cerrahi işlem uygulamaktadır. Uygulanan işlemlerin başında tüp torakostomi gelmektedir. Tüp torakostomi işlemi viral yüklü hava ve sıvısının mekanik olarak dışarı alınmasına ve ortamın bir anda kontamine olmasına sebep olmaktadır. Bu ise ortamda bulunanların enfekte olma riskini artırmakta hem cerrah hem de diğer çalışanlar açısından stres yaratmaktadır. Acil servisten herhangi bir nedenle servise yatırılan, acil cerrahi operasyona alınan hastalar da büyük risk oluşturmaktadır. Hastaların COVID-19 testleri yapılsa da kimi hastalar için test sonucu beklenmeden cerrahi işlem yapılmak zorunda kalınmaktadır. Hasta veya enfekte dokuyla direkt çalışan cerrah gibi hastaya anestezi veren ekip, ameliyat hemşiresi ekibi ve yardımcı personel ekibi de risk ve stres altındadır.

Bu çalışmada göğüs cerrahisi alanında çalışan asistan hekim, uzman hekim ve öğretim üyesi doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi sürecinde algıladıkları stres düzeyleri farklı değişkenler açısından incelenmiştir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmaya farklı hastanelerden 24 kadın (%35,8), 43 erkek (%64,2) olmak üzere toplam 67 asistan hekim, uzman hekim ve öğretim üyesi katılmıştır. Ankete katılan doktorların 9(%13,4)’u bekar, 58 (%86,6)’i evlidir. Doktorlara ait yaş dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Doktorlara Ait Yaş Kategorileri

Doktorlara ait yaş kategorisi	<i>f</i>	%
20-29	8	11,9
30-39	32	47,8
40-49	21	31,3
50-59	5	7,5
60 ve üstü	1	1,5
Toplam	67	100,0

Doktorların 32’si (%47,8) 30-39 yaş kategorisindeyken, 21’i (%31,3) 40-49 yaş kategorisinde bulunmaktadır. Araştırmaya katılan doktorların 29 (%43,3)’u uzman hekim, 22 (%32,8)’ si ise asistan hekimdir. Çalışmaya 16 (%23,9) öğretim üyesi doktor katılmıştır. Çalışmaya katılan doktorların mesleki tecrübeleri bir ay ile kırk yıl arasında değişim göstermektedir. Doktorların 32 (%47,76)’sinin aylık geliri 10000-14999TL arasında, 24 (%35,82)’ünün 5000-9999TL arasında, 6 (%8,96)’sının 150000-19999 TL arasında, 3 (%4,48)’ünün 30000TL ve üstü, 1 (%1,49) er katılımcının ise 20000-24999TL ve 25000-29999 TL arasında gelire sahip olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan doktorlara çalışma ortamından memnuniyet durumları sorulmuş ve doktorların 53 (%80,3)’ünün çalışma ortamlarından memnun olduğu, 13 (%19,7)’ünün ise çalışma ortamında memnun olmadığı görülmüştür.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak Algılanan Stres Ölçeği ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Ayrıca ankete katılan doktorların cinsiyet, yaş, medeni durum, çalıştıkları hastane, çalıştıkları pozisyonlar, mesleki deneyim, aylık gelir durumu, çalışma ortamlarından memnuniyet durumları demografik verileri oluşturmaktadır.

a) Algılanan Stres Ölçeği

Araştırmada Cohen, Kamarc ve Mermelstein (1983) tarafından geliştirilen, Türkçe'ye uyarlanması Eskin ve ark. (2013) tarafından yapılan, 14 maddeden oluşan ve insanların yaşamlarında karşılaştıkları bazı olumsuz durumlarda ne kadar stresli oldukları ile ilgili algılarını ölçmek amacıyla tasarlanan Algılanan Stres Ölçeği kullanılmıştır. Algılanan Stres Ölçeği 5'li Likert tip bir ölçektir. Her madde için "Hiçbir zaman (0)" ile "Çok sık (4)" arasında değişen maddeler bulunmaktadır. Ayrıca olumlu ifadeli ölçek maddelerinin 7'si tersten puanlanarak kullanılmıştır. Araştırmaya katılan doktorlara Algılanan stres ölçeği Google form aracılığıyla online şeklinde ulaştırılmıştır.

b) Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Veri toplama aracı olarak alanında çalışan doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi sürecine ait algılanan stres düzeyleri hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşmeler uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler telefon aracılığı ile ya da yüz yüze yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde ses kaydı alınmıştır.

Verilerin Analizi

Göğüs cerrahisi alanında görev yapan doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi sürecinde algılanan stres düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu araştırmanın verileri nicel ve nitel araştırma teknikleri kullanılarak toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde nitel ve nicel analiz yöntemi kullanılmıştır. Nicel veriler SPSS programı yardımıyla; nitel veriler ise içerik analizi ile çözümlenmiştir.

774

BULGULAR ve YORUM

Algılanan Stres Ölçeğine Ait Bulgular

Göğüs cerrahisi alanında görev yapan doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi sürecinde algılanan stres düzeyleri Algılanan Stres Ölçeği ile ölçülmüştür. Algılanan Pandemi öncesine ve pandemi dönemine ait Algılanan Stres Ölçeğindeki maddelere verilen yanıtların dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

Ankete Katılan Doktorların Pandemi Öncesi ve Pandemi Döneminde Algılanan Stres Ölçeğine Verdikleri Cevaplar

	Pandemi Öncesi										Pandemi Dönemi									
	Hiçbir Zaman		Neredeyse Hiçbir Zaman		Bazen		Çok Sık		Oldukça Sık		Hiçbir Zaman		Neredeyse Hiçbir Zaman		Bazen		Çok Sık		Oldukça Sık	
	f	%	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Geçen ay, beklenmedik bir şeylerin olması nedeniyle ne sıklıkta rahatsızlık duydunuz?	3	8,1	1	2,7	16	43,2	3	8,1	14	37,8	3	10,3	4	13,8	9	31,0	3	10,3	10	34,5
2. Geçen ay, hayatınızdaki önemli şeyleri kontrol edemediğinizi ne sıklıkta hissettiniz?	3	8,1	4	10,8	12	32,4	3	8,1	15	40,5	3	10,3	7	24,1	7	24,1	4	13,8	8	27,6
3. Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta sinirli ve stresli hissettiniz?	2	5,4	3	8,1	15	40,5	6	16,2	11	29,7	2	6,9	4	13,8	8	27,6	2	6,9	13	44,8
4. Geçen ay, ne sıklıkta gündelik zorlukların üstesinden başarıyla geldiniz?	1	2,7	4	10,8	11	29,7	7	18,9	14	37,8	0	0	3	10,3	9	31,0	3	10,3	14	48,3
5. Geçen ay, hayatınızda ortaya çıkan önemli değişikliklerle etkili bir şekilde başa çıktığınızı ne sıklıkta hissettiniz?	2	5,4	1	2,7	15	40,5	5	13,5	14	37,8	0	0	5	17,2	13	44,8	1	3,4	10	34,5
6. Geçen ay, kişisel sorunlarınızı ele alma yeteneğinize ne sıklıkta güven duydunuz?	2	5,4	3	8,1	10	27,0	3	8,1	19	51,4	1	3,4	2	6,9	11	37,9	2	6,9	13	775
7. Geçen ay, her şeyin yolunda gittiğini ne sıklıkta hissettiniz?	1	2,7	9	24,3	20	54,1	1	2,7	6	16,2	0	0	8	27,6	11	37,9	0	0	10	34,5
8. Geçen ay, ne sıklıkta yapmanız gereken şeylerle başa çıkamadığınızı fark ettiniz?	3	8,1	10	27,0	19	51,4	4	10,8	1	2,7	2	6,9	5	17,2	16	55,2	1	3,4	5	17,2
9. Geçen ay, hayatınızdaki zorlukları ne sıklıkta kontrol edebildiniz?	1	2,7	3	8,1	19	51,4	3	8,1	11	29,7	0	0	4	13,8	13	44,8	1	3,4	11	37,9
10. Geçen ay, ne sıklıkta her şeyin üstesinden geldiğinizi hissettiniz?	2	5,4	4	10,8	16	43,2	3	8,1	12	32,4	0	0	6	24,7	14	48,3	1	3,4	8	27,6
11. Geçen ay, ne sıklıkta kontrolünüz dışında gelişen olaylar yüzünden öfkeleniniz?	1	2,7	6	16,2	13	35,1	3	8,1	14	37,8	1	3,4	7	24,1	9	31,0	4	13,8	8	27,6
12. Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta başarmak zorunda olduğunuz şeyleri düşünürken buldunuz?	1	2,7	1	2,7	11	29,7	9	24,3	15	40,5	1	3,4	2	6,9	8	27,6	3	10,3	15	51,7
13. Geçen ay, ne sıklıkta zamanınızı nasıl kullanacağınızı kontrol edebildiniz?	1	2,7	4	10,8	20	54,1	2	5,4	10	27,0	0	0	4	13,8	13	44,8	2	6,9	10	34,5
14. Geçen ay, ne sıklıkta problemlerin üstesinden gelemeyeceğiniz kadar biriktiğini hissettiniz?	3	8,1	4	10,8	15	40,5	4	10,8	11	29,7	1	3,4	8	27,6	13	44,8	2	6,9	5	17,2

Tablo 2’de göğüs cerrahisi alanında görev yapan doktorların genellikle pandemi öncesi dönemde daha çok stres yaşadıkları, pandemi döneminde ise bu stresin biraz daha azaldığı belirlenmiştir. Örneğin; “Geçen ay, beklenmedik bir şeylerin olması nedeniyle ne sıklıkta rahatsızlık duydunuz?” sorusuna pandemi öncesi dönemde algılanan stres ölçeğinde oldukça sık maddesini tercih eden

doktorların sayısı 14 (%37,8) iken, pandemi döneminde bu sayı 10 (%34,5)'dur. Ayrıca "Geçen ay, ne sıklıkta problemlerin üstesinden gelemediğiniz kadar biriktiğini hissettiniz?" Sorusuna 11 (%29,7) doktor pandemi öncesinde çok sık maddesini işaretlerken, pandemi döneminde doktorların 5 (%17,2)'si oldukça sık maddesini tercih etmişlerdir.

Algılanan Stres Ölçeğinden alınabilecek minimum puan 14, maksimum puan ise 70'tir. Göğüs cerrahisi alanında görev yapan doktorların pandemi öncesi ve pandemi dönemine ait algılanan stres toplam puanları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Pandemi Öncesi ve Pandemi Dönemine Ait Algılanan Stres Ölçeği Toplam Puanları

Dönem	n	Minimum puan	Maksimum puan	Ortalama	ss
Pandemi öncesi	37	24	66	41,595	10,137
Pandemi dönemi	29	14	57	40,483	11,044

Göğüs cerrahisi doktorlarının algılanan stres ölçeği toplam puanları pandemi öncesinde ortalama 41,595 iken pandemi döneminde toplam puan ortalamaları 40,483 olarak bulunmuştur. Doktorların her iki dönemde orta düzeyde algılanan streslerinin olduğu söylenebilir. Pandemi öncesinde ve pandemi döneminde algılanan stres düzeyinin ortalama puan bakımından çok değişmediği görülmektedir. Dönemlere ait algılanan stres ölçeği toplam puanlarının minimum ve maksimum puanlarına bakıldığında pandemi öncesinde algılanan stres düzeyinin daha fazla olduğu, pandemi döneminde ise algılanan stres düzeyinin düştüğü söylenebilir.

Doktorların pandemi öncesi ve pandemi döneminde stres toplam puanlarının normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro_Wilk testleri ile kontrol edilmiştir. Puanların normal dağılması nedeniyle ($p>0,05$) katılımcı doktorlara ait stres toplam puanlarının dönemlere göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir (Tablo 4).

776

Tablo 4

Pandemi Öncesi ve Pandemi Dönemine Ait Alınan Toplam Puanların Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

Dönem	n	Ortalama	ss	t	sd	P
Toplam puan pandemi öncesi	37	41,595	10,136	0,425	64	0,672
Toplam puan pandemi dönemi	29	40,483	11,044			

Yapılan analizler doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi döneminde algılanan stres toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur ($t=0,425$; $p>0,05$).

Çalışmada doktorların demografik bilgileri alınırken aynı zamanda çalışma ortamından memnun olup olmadıkları sorgulanmıştır. Çalışma ortamından memnuniyet ile ilgili olarak göğüs cerrahisi doktorlarının verdiği cevaplar Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5

Pandemi Öncesi ve Pandemi Dönemindeki Doktorlara Ait Çalışma Ortamında Memnuniyet Durumları

	Çalışma Ortamından Memnuniyet Durumu	<i>f</i>	%
Pandemi Öncesi	Evet	33	89,2
	Hayır	4	10,8
	Toplam	37	100,0
	Çalışma Ortamından Memnuniyet Durumu		
Pandemi Dönemi	Evet	20	69,0
	Hayır	9	31,0
	Toplam	29	100,0

Göğüs cerrahisinde görev alan doktorların COVID-19 pandemisi öncesi çalışma ortamlarından memnuniyet durumları %89,2 iken bu oran pandemi döneminde %69 olarak tespit edilmiştir. Yapılan Fisher's Exact testi ile her iki dönemde çalışılan kurumdan memnuniyet düzeyleri istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır. Test sonuçları her iki döneme ait memnuniyet oranlarındaki bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur ($X^2=4,204$; $p=0,041$). Bir diğer deyişle pandemi döneminde göğüs cerrahisi doktorlarının çalıştıkları kurumdan memnuniyetsizlikleri artmıştır.

Çalışmada Algılanan Stres Ölçeği toplam puanlarının COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi döneminde cinsiyet, medeni durum, görev yaptığı pozisyon, deneyim, çalıştığı kurumdan memnuniyet ve aylık gelir düzeyi gibi çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği istatistiksel olarak incelenmiştir. Göğüs cerrahisi doktorlarının pandemi öncesi ve pandemi dönemine ait Algılanan Stres Ölçeği toplam puanlarının cinsiyete göre dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

777

Tablo 6

Pandemi Öncesi ve Pandemi Döneminde Algılanan Stres Ölçeği Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	<i>n</i>	Ortalama	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Pandemi Öncesi	Toplam puan erkek	23	41,52	9,34	-0,055	35	0,956
	Toplam puan kadın	14	41,71	11,70			
Pandemi Dönemi	Toplam puan erkek	20	41,95	9,97	1,069	27	0,294
	Toplam puan kadın	9	37,22	13,16			

Yapılan istatistiksel analizler göğüs cerrahisi doktorlarının toplam puanlarının pandemi öncesinde ve pandemi döneminde cinsiyetten bağımsız olduğunu, bir diğer deyişle kadın ve erkek doktorların algılanan stres düzeyleri arasında her iki dönemde de fark olmadığını göstermektedir.

Göğüs cerrahisi doktorlarının pandemi öncesinde ve pandemi döneminde algılanan stres puanları medeni durum açısından incelenmiştir. Bekar doktorların pandemi öncesi döneme ait algılanan stres puan ortalaması 47, standart hatası 3,85; evli olan doktorların algılanan stres puan ortalaması ise

40,75; standart hatası ise 1,81 olarak bulunmuştur. Pandemi döneminde ise bekar doktorların algılanan stres puan ortalaması 44, standart hata 4,26; evli olanların ise 39,9; standart hatası ise 2,29 olarak tespit edilmiştir. Yapılan t-testi sonuçları pandemi öncesi ve pandemi dönemine ait algılanan stres puan ortalamalarının medeni durumla ilişkisi olmadığını ortaya koymuştur ($t_{\text{pandemi öncesi}} = 1,294$; $df=35$; $p=0,204$; $t_{\text{pandemi dönemi}} = ,679$; $df=27$; $p=0,503$).

Benzer şekilde doktorların stres puanlarının çalıştıkları pozisyona göre farklılık gösterip göstermediği istatistiksel olarak incelenmiştir. Asistan hekim, uzman hekim öğretim üyesi olarak çalışan doktorların stres puanları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Pandemi Öncesi ve Pandemi Döneminde Algılanan Stres Ölçeği Toplam Puanlarının Çalışılan Pozisyon Değişkenine Ait ANOVA Analizi Sonuçları

Çalışılan Pozisyon	Dönem	Ortalama	<i>n</i>	<i>ss</i>	<i>f</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Asistan Hekim	Pandemi öncesi	45,308	13	9,869	2,534	2	0,087
	Pandemi dönemi	43,500	8	11,276			
	Toplam	44,619	21	10,186			
Uzman Hekim	Pandemi öncesi	42,500	14	10,918			
	Pandemi dönemi	39,267	15	11,398			
	Toplam	40,828	29	11,091			
Öğretim Üyesi (Prof. Doç. Dr. Öğr. Üyesi)	Pandemi öncesi	35,500	10	6,819			
	Pandemi dönemi	39,500	6	11,005			
	Toplam	37,000	16	8,500			
Toplam	Pandemi öncesi	41,595	37	10,137			
	Pandemi dönemi	40,483	29	11,044			
	Toplam	41,106	66	10,477			

778

Yapılan ANOVA analizi sonuçları pandemi öncesi ve pandemi döneminde doktorların algılanan stres puanlarının çalıştıkları pozisyondan bağımsız olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada ayrıca doktorların hizmet deneyimleri ile algılanan stres puanları arasındaki ilişkiye de bakılmıştır. Göğüs cerrahisi doktorlarının algılanan stres ölçeğinden aldıkları toplam puanlar ile mesleki deneyimleri arasındaki ilişki Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8

Pandemi Öncesi ve Pandemi Dönemine Ait Toplam Puan ve Mesleki Deneyim Arasındaki Korelasyon

Dönem			Toplam Puan
Pandemi öncesi	Mesleki Deneyim (Yıl)	Pearson Korelasyon	-0,421
		<i>p</i>	0,010
		<i>n</i>	37
Pandemi dönemi	Mesleki Deneyim (Yıl)	Pearson Korelasyon	-0,105
		<i>p</i>	0,588
		<i>n</i>	29

Tablo 7’de gösterilen analiz sonuçları doktorların COVID-19 pandemisi öncesi toplam puan ve mesleki deneyim değişkeni arasında orta düzeyde ve negatif yönlü bir ilişki bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır ($r=-0,421$; $0,30 < r < 0,70$). Pandemi öncesi dönem için mesleki deneyim arttıkça algılanan stres toplam puanları azalmaktadır. Pandemi döneminde algılanan stres düzeyleri ile mesleki deneyim arasında ise istatistiksel olarak önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Çalışmada pandemi döneminde çalışma ortamından memnun olan ve olmayan doktorların algılanan stres ölçeği toplam puanları istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır (Tablo 9).

Tablo 9

Pandemi Öncesi ve Pandemi Döneminde Algılanan Stres Ölçeği Toplam Puanlarının Çalışma Ortamından Memnuniyet Durumu Değişkenine Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

Dönem	Çalışma ortamından memnuniyet	<i>n</i>	Ortalama	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Pandemi öncesi	Evet	33	41,586	1,618	-0,032	35	,975
	Hayır	4	41,750	8,816			
Pandemi dönemi	Evet	20	37,600	2,296	-2,241	27	0,033
	Hayır	9	46,889	3,116			

Tablo 9’ da COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi döneminde çalıştığı kurumdan memnun olan ve olmayan doktorların algılanan stres düzeylerinin istatistiksel açıdan karşılaştırıldığında pandemi öncesinde istatistiksel bir farklılık bulunmamıştır. Pandemi döneminde ise kurum memnuniyeti olmayan doktorların daha fazla stres altında oldukları görülmektedir ($t=-2,241$; $sd=27$; $p=0,033$).

779

Tablo 10’da çalışmada pandemi öncesi ve pandemi döneminde algılanan stres puanlarının aylık gelir düzeyi ile ilişkisi de incelenmiştir.

Tablo 10

Pandemi Öncesi ve Pandemi Döneminde Algılanan Stres Ölçeği Toplam Puanlarının Çalışma Ortamından Aylık Gelir Değişkenine Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

Dönem	Aylık Gelir Durumu	Ortalama	<i>Ss</i>	<i>n</i>	<i>f</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Pandemi öncesi	5000-9999 TL	42,800	10,185	15	0,500	4	0,736
	10000-14999 TL	41,059	11,121	17			
	15000-19999 TL	43,000	5,000	3			
	20000--29999 TL	42,000	.	1			
	30000 TL ve üstü	28,000	.	1			
	Toplam	41,595	10,137	37			
Pandemi dönemi	5000-9999 TL	43,250	11,260	8	0,715	4	0,590
	10000-14999 TL	41,067	11,708	15			
	15000-19999 TL	33,667	10,786	3			
	20000--29999 TL	46,000	.	1			
	30000 TL ve üstü	32,5000	3,53553	2			
	Toplam	40,4828	11,04413	29			

Analiz sonuçları pandemi öncesi ve pandemi döneminde doktorların aylık gelir durumları ile algılanan stres düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur.

Algılanan stres ölçeğinin uygulandığı doktorlarda COVID-19 vakaları başlamadan ve başladıktan sonraki süreçte algılanan stres düzeylerini etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla lojistik regresyon (logistic regression) analizi yapılmıştır. Analizde bağımlı değişkenler olarak COVID-19 vakalarının başlamadan önceki pandemi öncesi ve başladıktan sonraki pandemi dönemi (15 Mart-15 Nisan) olup, bağımsız değişkenler olarak bu dönemlerde ölçeğe verilen cevaplar ile cinsiyet, yaş, medeni durum, görev, deneyim, çalışma ortamından memnuniyet ve aylık gelir değişkenleri alınmıştır.

Modele ait sınıflama tablosu Tablo 11’de verilmiştir. Sınıflama tablosuna göre kurulan lojistik regresyon modeli, deneğin (doktorun) ölçekte bulunan sorulara verdiği cevaplarla birlikte sosyo-ekonomik özelliklerine göre ölçeği hangi dönemde cevapladığını %75,8 doğruluk ile doğru sınıflamaktadır.

Tablo 11

Lojistik Regresyona Ait Sınıflama Tablosu

Sınıflama Tablosu				
Gözlenen		Tahmin		Doğruluk oranı (%)
		Dönem		
		Pandemi Öncesi	Pandemi Dönemi	
Dönem	Pandemi Öncesi	29	8	78,4
	Pandemi Dönemi	8	21	72,4
Doğruluk oranı (%)				75,8

780

Bu sınıflamanın elde edildiği modelde anlamlı olan değişkenler Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12

Araştırmaya Ait Yapılan Lojistik Regresyon Analizindeki Anlamlı Değişkenler

Bağımlı Değişken: Dönem (1=Pandemi Öncesi, 2= Pandemi Dönemi)						
Modeldeki bağımsız değişkenler	Katsayı	Standart Hata	Wald istatistiği	Sd	P değeri	Exp(B)Odds
Sabit	-4,700	1,743	7,271	1	0,007	
Çalışma ortamından memnun musunuz? (1=evet,2= hayır)	2,128	0,826	6,642	1	0,010	8,394
S2 (1=Hiçbir zaman, 2=Neredeyse hiçbir zaman, 3=Bazen, 4=Çok Sık, 5=Oldukça Sık)	-0,764	0,345	4,912	1	0,027	0,466
S3 (1=Hiçbir zaman, 2=Neredeyse hiçbir zaman, 3=Bazen, 4=Çok Sık, 5=Oldukça Sık)	0,805	0,351	5,268	1	0,022	2,238

S7 (1=Hiçbir zaman, 2=Neredeyse hiçbir zaman, 3=Bazen, 4=Çok Sık, 5=Oldukça Sık)	-0,644	0,322	4,000	1	0,045	0,525
S8 (1=Hiçbir zaman, 2=Neredeyse hiçbir zaman, 3=Bazen, 4=Çok Sık, 5=Oldukça Sık)	0,734	0,368	3,978	1	0,046	2,084

Modelde sabit terim ile birlikte çalışma yeri memnuniyeti, ölçekte yer alan 2, 3, 7, 8. sorulara verilen cevaplar istatistiksel olarak dönemsel farklılık yaratmaktadır ($p<0,05$). Çalışma yeri memnuniyeti modelde pozitif katsayılı yer almakta olup, memnuniyetsizliğin pandemi döneminde arttığı (8,39) görülmektedir. Soru 2 (Geçen ay hayatınızdaki önemli şeyleri kontrol edemediğinizi ne sıklıkla hissettiniz?) modelde negatif katsayılı yer almakta olup, bu soruya pandemi öncesinde cevaplayanların daha çok önemli şeyleri kontrol edemediklerini düşündükleri ($1-0,466=\%53,4$) bulunmuştur. Soru 3 (Geçen ay kendinizi ne sıklıkla sinirli ve stresli hissettiniz) değişkeni modelde pozitif katsayılı yer almakta olup, pandemi döneminde doktorların daha sinirli ve stresli (2,24 kat) hissettikleri görülmektedir. Soru 7 (Geçen ay herşeyin yolunda gittiğini ne sıklıkla hissettiniz?) modelde negatif katsayılı yer almakta olup pandemi öncesinde doktorların diğer döneme göre daha çok ($1-0,525=\%47,5$) herşeyin yolunda gittiklerini hissettikleri bulunmuştur. Soru 8 (Geçen ay ne sıklıkla yapmanız gereken şeylerle başa çıkamadığınızı fark ettiniz?) değişkeni modelde pozitif katsayılı yer almakta olup, pandemi döneminde doktorların daha sıklıkla yapması gereken şeylerle başa çıkamadıkları (2,08 kat) hissettikleri anlaşılmaktadır.

Yapılan lojistik regresyon analizi sonuçları çalışma yeri memnuniyeti, ölçekte yer alan hayatta önemli şeyleri kontrol edememe (2.soru), sinirli ve stresli hissetme sıklığı (3. soru), herşeyin yolunda gittiğini hissetme (7. soru) ve yapılması gerekenlerle başa çıkma durumları (8. soru) ile ilgili sorulara verilen cevapların istatistiksel olarak dönemlere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur.

781

Yarı Yapılandırılmış Görüşmeye Ait Bulgular

Veri toplama aracı olarak alanında çalışan doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi döneminde algılanan stres düzeyleri hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla yarı yapılandırılmış bazı sorular sorulmuştur.

‘Stres açısından COVID-19 öncesi ve sonrası durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusuna doktorların verdikleri cevaplar şöyledir;

“...İlk başlardaki stresimiz oldukça fazlaydı. Özellikle Türkiye’ye gelmeden önce bu hastalık acaba gelir mi, gelirse nasıl yönetilir.. bu açıdan baya bir stresimiz vardı. Ama tabi müdahaleler arttıkça veri girişleri oldukça aslında biraz daha rahatladık. Hastalarla olan temas, artı veri girişi fazla olunca nasıl yöneteceğimizi de öğrendikten sonra stresimiz azaldı.” (D2)

“..... stres faktörü noktasında beni etkileyen bir şey olmadı.... hastaya gerekli önlemleri alarak, korunarak girdiğiniz zaman bu sizin için bir sorun teşkil etmiyor”(D4)

Bu süreçte hastanede ve COVID-19’lu hastalarla olmak riskin yüksek olduğu bir mesleği gerçekleştirip sonrasında eve gidip bir ev yaşantısı ile ilgili neler söylemek istersiniz? sorusuna doktorların verdikleri cevaplar şöyledir;

“...kişisel olarak hastanede oldukça rahattım. Ama hastalığın aileye veya çocuklara taşınması ihtimali karşısında oldukça stres yaşadım.” (D1)

“.... endişeyi başta bir miktar yaşıyorsunuz ama dediğim gibi gerekli ekipman ve korunmayı sağladıktan sonra o noktada içiniz biraz daha rahat ediyor.” (D3)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada göğüs cerrahisinde görev yapan doktorların COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi döneminde algılanan stres düzeyleri belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde pandemi öncesi ve pandemi döneminde doktorların orta düzeyde strese sahip oldukları görülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü, sağlık sektörünün bir başka çalışanı olan hemşirelerin çalışma ortamına ait başlıca stres kaynakları arasında denetçi ve yöneticilerle yaşanan çatışmalar, rol çatışması ve belirsizliği, aşırı iş yükü, hastaların sorunları nedeniyle karşılaşılan duygusal stres, durumu ağır olan hastalarla çalışma, hastalarla yaşanan çatışmalar ve vardiya ile ilgili sorunları belirtmiştir (Pektekin, 1998). Bu stres kaynaklarının hiç şüphesiz doktorlar için de geçerli olduğu söylenebilir. Göğüs cerrahisi doktorlarının pandemi öncesi ve pandemi döneminde orta düzeyde strese sahip olması benzer şekilde bu faktörler ışığında açıklanabilir bir durumdur.

Göğüs cerrahilerinin COVID-19 pandemisi öncesi ve pandemi dönemi algılanan stres toplam puan ortalamaları arasında bir fark bulunmamakla birlikte minimum maksimum puan dağılımları açısından pandemi öncesi dönemde doktorların algılanan stres düzeylerinin daha fazla olduğu görülmektedir. COVID-19 pandemi döneminde doktorların daha fazla stres altında olmaları beklenirken algılanan stres toplam puanlarında ortaya çıkan bu benzerlik doktorlarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde açıklığa kavuşmuştur. Göğüs cerrahileri COVID-19 pandemi döneminin başlangıcında endişelerinin daha fazla olduğunu belirtmekle birlikte virüsü tanıdıkça vakalarla karşılaştıkça korunma önlemlerine özen göstererek bu süreci daha rahat yönettiklerini belirtmişlerdir. Çalışma koşulları açısından pandemi öncesi dönemdeki nöbet sayısı, günlük görülen hasta sayısı, çalışma saatleri gibi unsurlar nedeniyle daha stresli bir dönem yaşadıkları söylenebilir.

782

Göğüs cerrahisinde görev alan doktorların COVID-19 pandemisi öncesi çalışma ortamlarından memnuniyet durumları daha fazla iken pandemi sürecinde çalıştıkları kurumdan memnuniyet düzeylerinde düşüş görülmüştür. Tüm dünyada COVID-19 küresel salgını sürecinde hızlı planlamaların yapılması, bu planların hızlı bir şekilde uygulamaya konulması, gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Doğal olarak kurumların da bu süreci iyi yönetmesi ve sürece adaptasyonun önemli olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Bu durum doktorların çalıştıkları kurumdan memnuniyet düzeylerinde farklılıklar oluşturmuş olabilir. Doktorların çalıştıkları kurumdan memnuniyetsizliklerindeki artış ya beklentilerin artırmış olabileceği şeklinde ya da kurumların bu süreci yönetmedeki eksikliklerinden kaynaklanmış olabileceği şeklinde açıklanabilir. Vural ve ark (2012) tarafından yapılan çalışmada sağlık çalışanlarının kurum ile ilgili ilişkilerinde alınan kararlar hakkında görüşlerinin alınması, mekân rahatlığı, güvende hissetme, iş riski ve iş güvenliği, yönetim tarafından ödüllendirme mekanizmalarının geliştirilmesi gibi faktörlerin önemli olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Ertekin (1993) iş koşulları çerçevesinde ağır işler, çalışma saatlerinin uzunluğu, yüksek ve zorlayıcı iş ritmi gibi unsurları stres unsurları olarak belirtmiştir.

Bu çalışmada göğüs cerrahisi alanında çalışan doktorların algılanan stres düzeyleri; cinsiyet, medeni durum, görev yaptığı pozisyon, deneyim, çalıştığı kurumdan memnuniyet ve aylık gelir düzeyi gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma sonuçları doktorların algılanan stres düzeylerinin cinsiyetten bağımsız olduğunu bir diğer deyişle kadın ve erkek doktorların hem pandemi öncesi dönemde hem pandemi sürecinde algılanan stres düzeyleri arasında fark olmadığını ortaya koymuştur. Çalışmanın bulgularının aksine Erşan vd. (2013) çalışmalarında kadın ve erkek sağlık çalışanları arasında genel doyum ve algılanan iş stres düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu belirtmiştir.

Çalışmada pandemi öncesi dönem için mesleki deneyim ile algılanan stres arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Mesleki deneyim azaldıkça algılanan stres düzeyleri artmaktadır. Bu durum mesleki deneyimi az olan doktorların çalışma nöbet çalışma koşulları açısından daha zorlayıcı çalışma ortamlarından kaynaklandığı söylenebilir. Pandemi döneminde algılanan stres düzeyleri ile mesleki deneyim arasında bir ilişki bulunmamıştır. Sevimli ve İşcan (2005), yaptığı çalışmada sağlık çalışanlarının memnuniyet düzeyini etkileyen faktörler arasında yaş, hizmet süresi, koşullar gibi iş ve iş ortamına bağlı nedenleri vurgulamıştır. Özcan, Ünal ve Çakıcı (2014) yaptıkları çalışmada kıdem ve stres arasındaki ilişkiyi; kıdemlerin stresle daha iyi baş ettikleri bunun yanında mesleğin başında ise tecrübesizlik ve sorumluluk bilinciyle stresin kontrolünün zorlaştığı şeklinde ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada pandemi sürecinde çalıştığı kurumdan memnun olan ve olmayan doktorların algılanan stres düzeylerinin istatistiksel olarak farklı olduğu belirlenmiştir. Pandemi öncesi dönem için kurum memnuniyet durumu ile algılanan stres düzeyleri Vural ve ark (2012) çalışmalarında 5 yıldan daha az hizmet yılı olan sağlık çalışanlarının kurumdan memnuniyet düzeylerinin daha düşük olduğu belirtilmiştir.

Yapılan lojistik regresyon analizi sonuçları çalışma yeri memnuniyeti, ölçekte yer alan hayatta önemli önemli şeyleri kontrol edememe (2.soru), sinirli ve stresli hissetme sıklığı (3. soru), herşeyin yolunda gittiğini hissetme (7.soru) ve yapılması gerekenle başa çıkma durumları (8.soru) ile ilgili sorulara verilen cevapların istatistiksel olarak dönemlere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur.

COVID-19 pandemi süreci küresel boyutu, çok can kaybına sebebiyet vermesi, çok hızlı yayılması nedeniyle bir süre daha gündemimizde yer alacaktır. Bu süreçte hiç şüphesiz özellikle doktorlar ve diğer sağlık çalışanlarının göstermiş olduğu özverili çalışma süreci takdir edilesi boyuttadır. Yaptıkları işin önemi düşünüldüğünde bu süreçte doktorlar için stres unsurlarının minimuma indirilmesi önemlidir. Sağlık çalışanlarının işyerinde rahat olmaları, stresten uzak kalmaları oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Aslan, R. (2020). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve COVID-19. *Ayrıntı Dergisi*, 8(65), 35-41.
2. Budak, S. (2001). *Psikoloji sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
3. Carrasco-Hernandez, R., Jacome, R., Vidal, L. ve Leon, P. (2017). Are RNA Viruses Candidate Agents for the Next Global Pandemic? A Review. *ILAR Journal*, 58(3), 343-358.
4. Cohen, S., Kamarck, T. ve Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24, 385-396.
5. Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul. Remzi Kitabevi.
6. Ertekin, Y. (1993) *Stres ve Yönetimi*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara
7. Erşan, E.E., Yıldırım, G., Doğan, O. & Doğan, S. (2013). Sağlık çalışanlarının iş doyumu ve algılanan iş stresi ile aralarındaki ilişkinin incelenmesi. Job satisfaction and perceived job stress of the health professionals and the relationship between them. *Anadolu Psikiyatri Dergisi/Anatolian Journal of Psychiatry* 14, 115– 121.
8. Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F., & Dereboy, Ç. (2013). Algılanan stres ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: güvenirlik ve geçerlik analizi. In *New/Yeni Symposium Journal*. 51, 3, 132-140).
9. Genç, N. ve Demirdöğen, O. (2000), *Yönetim El Kitabı*, Birey Yayıncılık, İstanbul.
10. Güçlü, N. (2001). Stres yönetimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 1.

11. Merriam-Webster. (2020). Outbreakvs. Epidemic: Spreading Illness. <https://www.merriamwebster.com/words-at-play/spanish-flu> (Eriřim Tarihi: 6 Mayıs 2020).
12. Özcan, M. C., Ünal, A. ve Çakıcı, B. A. (2014). Sağlık çalışanlarında işe bağlı stres: Konya numune hastanesi saha çalışması. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 125-131.
13. Öztürk, M. O. ve Uluşahin, A. (2011). *Ruh sağlığı ve bozuklukları, Cilt 1*. Ankara: Nobel Tıp Yayınevleri.
14. Pektekin Ç. (1998). Vazgeçilmez sağlık elemanı olarak hemşire, *Hemşirelik Forumu*. 1:74-78.
15. Rothan, H. A., & Byraredy, S. N. (2020). The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. *Journal of autoimmunity*, 102433.
16. Sevimli, F., & İşcan, Ö. F. (2005). Bireysel ve iş ortamına ait etkenler açısından iş doyumu. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 5(1), 55-64.
17. T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi. https://COVID19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf (Eriřim Tarihi: 02 Mayıs 2020).
18. WHO. (2020). Q&A on coronaviruses (COVID-19). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses> (Eriřim Tarihi: 3 Mayıs 2020).
19. Vural, F., Dura, A. A., Şükran, F. İ. L., Çiftçi, S., Torun, S. D., & Patan, R. (2012). Sağlık Çalışanlarında Memnuniyet, Kurumda Kalma ve Örgütsel Bağlılığa Etki Eden Faktörler. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 137-144.